

Економічні науки

УДК 336.71(477)

Діденко Людмила Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансових ринків та технологій
Державний податковий університет*

Didenko Liudmyla

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Financial Markets and Technologies
State Tax University*

ORCID: 0000-0003-3535-4266

Дембовська Вероніка Артемівна

*здобувачка вищої освіти (першого) бакалаврського рівня
Державного податкового університету*

Dembovska Veronika

*Bachelor's Degree Candidate of the
State Tax University*

**ВПЛИВ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ НА КЛЮЧОВІ
ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ
THE INFLUENCE OF STATE BANKS OF UKRAINE ON THE KEY
INDICATORS OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN MODERN
CONDITIONS**

Анотація. У статті розглядається вплив державних банків України на ключові показники розвитку економіки в сучасних умовах. У зв'язку зі значними змінами у фінансовій системі та економічному середовищі країни, державні банки займають важливе місце у фінансовій інфраструктурі та можуть впливати на розвиток реального сектору. Дослідження включає

аналіз завдань та ролі державних банків у кредитуванні галузей економіки, а також вивчення впливу їхньої діяльності на основні показники функціонування економіки. Авторами також було проаналізовано вплив державних банків на фінансову стабільність країни та їх роль у забезпеченні доступу до фінансових послуг для населення. Крім того, аналізується вплив державних банків на зменшення фінансових ризиків та забезпечення стійкості банківської системи в цілому. З урахуванням складності та нестабільності економічного середовища, державні банки займають стратегічно важливу позицію у фінансовому секторі країни, і їх дії можуть мати вирішальне значення для розвитку та стабілізації економіки. Також в статті досліджено роль державних банків у забезпеченні фінансової підтримки реального сектору економіки в умовах військового конфлікту, їх ініціатив щодо кредитування стратегічних галузей та соціально важливих проєктів. Зростання ризиків, зниження економічної активності та невизначеність на фінансових ринках створюють серйозні виклики для банків. У цих умовах уряд та фінансові регулятори зобов'язані надавати підтримку державним банкам для забезпечення стабільності фінансової системи та збереження ліквідності банків. У праці наголошується увага на важливості впровадження новітніх технологій та цифрових інструментів для підтримки комунікації з клієнтами та забезпечення доступу до фінансових послуг у складних умовах воєнного стану. Підкреслюється, що важливим аспектом успішної діяльності державних банків в умовах воєнного конфлікту є не лише підтримка фінансової системи, а й забезпечення фінансового доступу для всіх верств населення та підтримка розвитку реального сектору економіки. Загальний аналіз функціонування державних банків під час воєнного конфлікту підкреслює необхідність активного управління ризиками, збереження фінансової стабільності та сприяння розвитку банківської системи в умовах надзвичайних обставин.

Ключові слова: економіка, банківська система, державний банк, актив, депозит, фінансова система.

Summary. *The article examines the impact of state banks in Ukraine on key economic development indicators in contemporary conditions. Due to significant changes in the financial system and economic environment of the country, state banks play a crucial role in the financial infrastructure and can influence the development of the real sector. The study includes an analysis of the tasks and roles of state banks in financing economic sectors, as well as an examination of the impact of their activities on major economic performance indicators. The authors also analyzed the impact of state banks on the country's financial stability and their role in providing access to financial services for the population. Additionally, the analysis includes the impact of state banks on reducing financial risks and ensuring the stability of the banking system as a whole. Given the complexity and instability of the economic environment, state banks occupy a strategically important position in the country's financial sector, and their actions can be crucial for economic development and stabilization. The article also examines the role of state banks in providing financial support to the real sector of the economy in conditions of military conflict, including their initiatives in financing strategic sectors and socially important projects. Rising risks, reduced economic activity, and uncertainty in financial markets pose serious challenges for banks. In these conditions, the government and financial regulators are obligated to support state banks to ensure the stability of the financial system and preserve bank liquidity. The author emphasizes the importance of implementing advanced technologies and digital tools to support communication with clients and ensure access to financial services in complex conditions of military conflict. It is highlighted that an important aspect of successful operation of state banks in times of war is not only supporting the financial system but also providing financial access for all segments of the population and supporting the*

development of the real sector of the economy. The overall analysis of the functioning of state banks during a military conflict underscores the need for active risk management, maintaining financial stability, and promoting the development of the banking system in extraordinary circumstances.

Key words: *Economy, banking system, central bank, asset, deposit, financial system.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі державні банки України виступають суттєвою компонентою фінансової системи країни та виконують різноманітні ключові завдання, спрямовані на забезпечення фінансової стійкості та сприяння розвитку економіки. Вони виконують роль емітента грошей, підтримують ліквідність банківської системи, надають фінансову підтримку урядові для бюджетного фінансування, а також відповідають за регулювання та нагляд за банківською сферою. Серед проблем, які виникають, можна виокремити питання ефективності діяльності державних банків, їхнього впливу на фінансову стабільність та загальний розвиток банківського сектору. До інших аспектів відноситься питання професійного управління державними банками, яке може впливати на їхню ефективність та здатність реагувати на економічні виклики. Також, важливо розглядати вплив державних банків на рівень кредитування, процентні ставки, а також їх роль у фінансовій інклюзії та підтримці соціально-економічних ініціатив. Тому, визначення впливу державних банків на ключові показники розвитку економіки в сучасних умовах є комплексним завданням, що вимагає глибокого аналізу їх ролі та стратегічних рішень для досягнення позитивного впливу на фінансову систему та економіку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Державні банки є важливими складовими елементами банківської системи України, питання, пов'язані з їх діяльністю, широко досліджуються у працях українських науковців, таких як: Г. Багратян [7], А. Гулей [4], Г. Карчева [1], С. Гакмак

[2], В. Костогриз [12], М. Крупка [3], С. Науменкова [8], В. Онищенко [10] та ін. Необхідно відзначити, що також важливим є висвітлення нових тенденцій і рекомендацій, пов'язаних з діяльністю державних банків на фінансовому ринку України в сучасних умовах, зокрема військових дій. Це підкреслює актуальність досліджуваного питання та підтверджує його теоретичну та практичну важливість.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у визначенні ролі державних банків в економіці та впливу їх діяльності на показники економічного розвитку, а також визначення перспектив впровадження сучасних технологій в діяльності державних банків.

Виклад основного матеріалу. Державні банки, ключові учасники фінансової системи України, виконують різноманітні важливі функції в суспільстві. Окрім фінансової підтримки для підприємств та населення, вони впливають на загальний економічний стан країни через свою участь у кредитуванні, зберіганні коштів, обміні валют і інших фінансових послуг. Спосіб використання державними банками свого капіталу, встановлення розміру процентних ставок, політика кредитування та їхнє взаємодія з урядовими органами можуть визначити рух економіки. Такі банки можуть активізувати інвестиції, сприяти експортним операціям, фінансувати стратегічні проекти та впливати на рівень інфляції та стабільність національної валюти.

Банківський сектор України успішно витримав початок війни і зазнав лише обмежених втрат завдяки ефективним заходам, які були вжиті Національним банком та самими банками для забезпечення неперервної фінансової діяльності. Після настання повномасштабної війни росії в Україні відзначився зменшеним попитом на кредитні ресурси серед населення. Проте, кредитування корпорацій продовжувалося завдяки вдосконаленим державним програмам підтримки. Навіть при воєнних ризиках, рівень ліквідності в банках залишався стабільно високим.

Збільшення суми коштів, розміщених клієнтами в банках, було переважно пов'язано з гривневими депозитами населення. У той же час, обсяг коштів корпорацій у іноземній валюті під час війни зменшувався.

Вже у 2023 році банківський сектор України успішно адаптувався до складних кризових умов та продовжує успішно функціонувати у 2024 році. Банки ефективно підтримували та відновлювали свою мережу відділень в регіонах, які зазнали визволення від ворожого впливу. Завдяки додатковому залученню коштів від клієнтів, ліквідність у банківській системі зросла. Варто зауважити, що вперше з початку повномасштабної війни спостерігалось збільшення строкових вкладів в гривні, а також відновилося зростання строкових вкладів в іноземній валюті, що було неспостережним з часів коронакризи. Загальний обсяг чистого кредитного портфеля зменшився, за винятком державних банків, де обсяг корпоративних кредитів зросла завдяки державній підтримці. Логічно, збільшилася і частка непрацюючих кредитів, особливо помітно в роздрібному сегменті. Незважаючи на значні резерви, сектор здобув прибуток протягом кварталу після збиткового першого півріччя. Це було досягнуто завдяки збереженню операційної ефективності [11].

У таких складних умовах активи державних банків стають ключовим індикатором економічного розвитку. Вони відображають не лише фінансові можливості банків, а й їхню здатність забезпечувати фінансову стабільність та підтримувати реальний сектор економіки під час кризових ситуацій. Оцінка динаміки активів державних банків може дати уявлення про ступінь вразливості економіки на фоні воєнного конфлікту, а також про ефективність заходів уряду та банківської системи у забезпеченні стабільності та розвитку національного господарства. Так, за даними рис.1 видно, що в 2023 році структура активів в банківському секторі суттєво змінилась у порівнянні з 2019 роком.

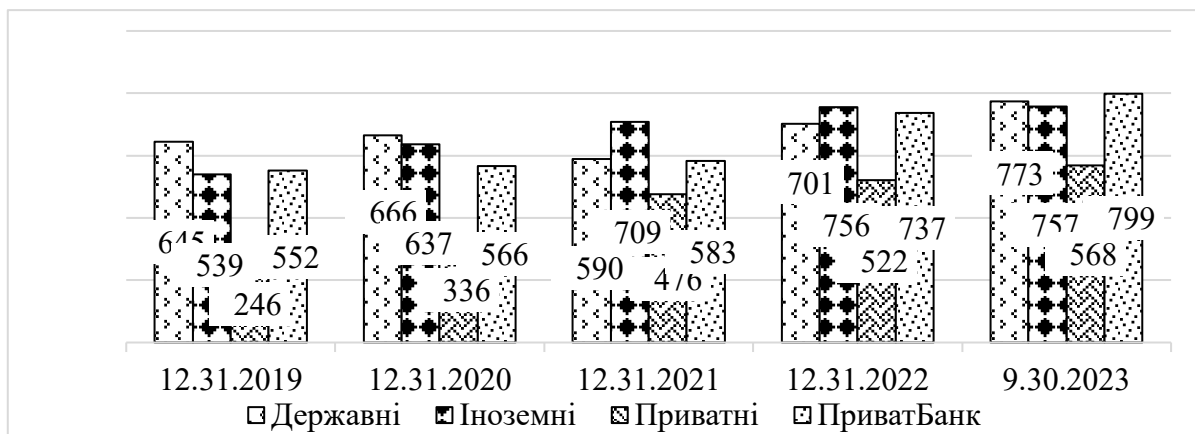

Рис. 1. Розподіл активів за різними групами банків, млрд. грн.

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

Зокрема, якщо на кінець 2019 року державні банки склали 34% ринку, то до 2022 року цей показник скоротився до 27,3%. Відбувся перерозподіл активів на користь приватних банків, чия частка в капіталі зросла протягом чотирьох років з 14,8% до 21,9%. Щодо їхньої грошової вартості, порівнюючи з 2019 роком, відзначалася зростаюча тенденція. Протягом періоду з 2021 по 2022 рік відбулись певні зміни в капіталі, зокрема, державні банки зменшили вартість активів на 15 млрд грн, з них ПриватБанк на 3 млрд грн, а комерційні банки на 23 млрд грн., проте в 2023 році державні банки значно підвищили свої показники та є лідерами у порівнянні з приватними та іноземними. Що підтверджує зміцнення стабільності банківської системи.

Банки з іноземним капіталом виявились найбільш постраждалими, зазнавши втрат у розмірі 43 млрд грн, що продемонстровано на рис. 2.

Рис. 2. Чисті активи у розрізі груп банків

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

Одним з ключових принципів функціонування банківської системи в умовах військового стану є збереження довіри клієнтів до банків, що забезпечує стабільність банківської системи під час конфлікту. Наприклад, за даними Ощадбанку, протягом першого місяця активного вторгнення залишок коштів на рахунках фізичних осіб зріс на 8,6 млрд грн., що свідчить про високий рівень довіри, навіть у умовах війни [6]. Через активну взаємодію з клієнтами, включаючи фізичних та юридичних осіб, банківські установи гарантують своєчасне виконання всіх фінансових зобов'язань перед вкладниками, кредиторами та засновниками. Це свідчить про те, що в умовах війни робота банківської системи відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки саме банки забезпечують виконання фінансових операцій для населення та підприємств. Зрозуміло, що у зв'язку з об'єктивними обставинами населення стало більш обережним щодо своїх активів і, важливо активно працювати над збереженням довіри населення до державних банків, як ми бачимо з рис. 3. Досить значна частка депозитів знаходиться в державних банках у порівнянні з іншими групами.

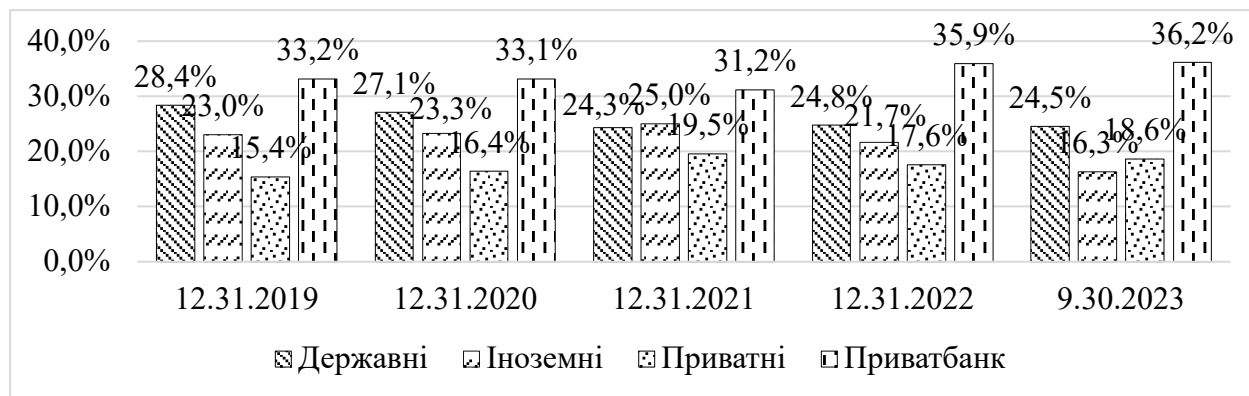

Рис. 3. Депозити фізичних осіб за різними групами банків

Джерело: побудовано автором за даними [9]

Аналізуючи масштаби операцій, які здійснюють державні банки та їхню роль у фінансовій системі України, виявлено, що сукупні активи цих банків становили 885 млрд. грн., а їхній кредитний та інвестиційний портфель склав 317 млрд. грн., що становить 35,8% від загального обсягу активів державних банків. Підсумовуючи зміни в банківській системі, можна відзначити, що За III квартал частка чистих активів держбанків зросла на 3.2 в. п. до 53.3%, ураховуючи перехід до цієї категорії системно важливого Сенса Банка Це свідчить про зміцнення ролі державних банків у підтримці економічних суб'єктів в умовах війни. Державні банки надалі формують понад половину активів сектору – 53.3% за чистими активами, у коштах населення – 65% (50% та 60.7% відповідно). Щодо кредитування державних банків, його динаміка проявляє нестабільність. Наприклад, у 2018 році відбувся ріст, але протягом періоду з 2019 по 2021 рік відзначався зниженням цього показника. Позитивним аспектом є активний зниження частки непрацюючих кредитів у державних банках: від 71,12% на початку 2018 року до 46,22% на початку вересня 2023 року. Це вказує на покращення управління кредитними ризиками та вдосконалення кредитної політики зазначених банків. Однак у порівнянні з іншими фінансовими установами цей показник залишається значно високим через те, що серед державних

банків ПриватБанк має найбільшу кількість проблемних кредитів, і відсоток їх зменшення поступово зменшується кожен рік [4; 5].

Після розгляду особливостей формування ресурсів державних банків та порівняння їх із банківською системою в цілому було встановлено, що протягом періоду з 2019 по 2023 рік, разом із зростанням балансового капіталу банківської системи, загальна сума балансового капіталу державних банків також збільшувалась. Наприклад, за 2020 рік ця сума зросла на 2,6 млрд грн, а за 2021 рік - на 17,2 млрд грн. Частка балансового капіталу державних банків у загальній структурі капіталу банківської системи складала на кінець 2019, 2020, 2021 і 2022 роки відповідно 45,7%, 44,8%, 43,4% і 50,6%. Зобов'язання державних банків також збільшувалися відповідно до загального зростання в системі банків. Процент зобов'язань державних банків станом на кінець 2019, 2020, 2021 і 2022 року становив відповідно 56,2%, 53,2%, 46,2% і 51,5%. Ці дані свідчать про важливу роль державних банків на ринку, а найбільшу участь серед досліджуваних банків має Приватбанк, який зосереджує основні ресурси банківської системи [10].

Аналіз ролі державних банків на ринку депозитів підтверджує їхнє провідне становище, такий значущий обсяг вкладів у конкретних банків збільшує тиск на Фонд гарантування вкладів, відповідального за виплату коштів вкладникам у разі банкрутства. У той же час, це свідчить про високий рівень довіри вкладників до цих банків. Під час кризи та економічної нестабільності, коли багато банків стикаються з фінансовими труднощами, такий рівень довіри вказує на те, що населення та підприємства виявляють більше довіри до банків, які перебувають у власності держави. Це стає важливою перевагою для цих банків на ринку банківських послуг під час кризи та нестабільності.

У період складних умов для банківської сфери та економіки загалом, а також у зв'язку з панічними настроями, уряд країни приймав заходи щодо націоналізації приватних банків з метою забезпечення їхнього нормального

функціонування та взяття на себе відповідальності за виконання зобов'язань цих банків. Ці заходи допомогли підтримати банківську систему та вивести країну із фінансової кризи. В умовах кризи та після неї в більшості розвинених країн державні банки стають фундаментом для стабільного та ефективного функціонування банківської системи та економіки в цілому. Однак для успішного розвитку також важливим є впровадження сучасних інтернет-технологій для поліпшення якості та доступності банківських послуг для клієнтів. В наступному розділі розглянемо деталізовані можливості та проблеми використання фінансових технологій у діяльності державних банків.

Зростання ризиків, зниження економічної активності та невизначеність на фінансових ринках впливають на фінансові показники банків. У таких складних умовах воєнного стану, уряд та фінансові регулятори повинні надавати підтримку державним банкам для забезпечення стабільності фінансової системи та збереження ліквідності банків. Впровадження новітніх технологій та цифрових інструментів може сприяти державним банкам у підтримці комунікації з клієнтами та забезпеченні доступу до фінансових послуг навіть в умовах воєнного стану. Загальний аналіз показників функціонування державних банків України в умовах воєнного стану вказує на необхідність активного управління ризиками, збереження фінансової стабільності та сприяння розвитку банківської системи в умовах надзвичайних обставин [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на виклики, що стоять перед банківською сферою, важливо враховувати її як ключовий компонент стратегії економічного відновлення. Зміцнення ролі державних банків у розвитку банківської системи та соціально-економічному прогресі можна досягти через впровадження адміністративних, правових, макро- та мікроекономічних заходів. За умови збереження фінансової стійкості, такі банки володіють достатнім

ресурсним, стратегічним та адміністративним потенціалом для підтримки ефективного функціонування банківської системи. Важливо також акцентувати увагу на розробці механізмів, які нададуть державним банкам конкурентні переваги, не створюючи додаткового тягаря для державного бюджету та коштів платників податків.

Література

1. Карчева Г. Т. Фінансовий стан банків України в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. doi: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.9>.
2. Гакман С. Я. Роль державних банків у забезпеченні сталого розвитку економіки під час війни. *Матер. 5-ої міжнар. наук.-практ. конференції*. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2023. 496 с.
3. Гукалюк А. Ф., Крупка І. М.. Виклики та пріоритетні напрями розвитку банківського бізнесу в умовах воєнної агресії росії. *Матеріали ІХ Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. Видавництво Національного університету «Острозька академія»*, 2022. 364 с. URL: https://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Tezy_fin_systema_2022.pdf (дата звернення: 10.02.2024).
4. Гулей А. І., Діденко Л. В., Ясентюк А. С. Оцінка сучасного стану фінансового ринку України та вплив на його розвиток фінансових технологій. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2022. № 1. С. 7–34. URL: https://drive.google.com/file/d/11ae_bTsLgIo3MR-Qgbr7XsJ9dKpUntBD/view (дата звернення: 10.02.2024).
5. Жирій К. Як банки допомагають вистояти економіці та громадянам у часи війни. *Інформаційне Агентство УНІАН*. 2022. URL: <http://surl.li/mczbx> (дата звернення 05.02.2024).

6. Купчак М.О. Кредитна діяльність банків в умовах війни. *Фінансовий бізнес в Україні та світі: маркетингові особливості та закономірності: Матеріали II Міжнар. наук.-практ. інт.-конф.* Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С. 21-22. URL: https://econom.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022/10/FinBiz_konferencia_2022.pdf (дата звернення 05.02.2024).
7. Механізми забезпечення ефективності та конкурентоспроможності банківської системи та економіки України: монографія; за заг. ред. д-ра екон. наук Г. Т. Карчевої. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2019. 311 с.
8. Науменкова С.В., Мищенко С.В. Проблеми цифрової трансформації банківської системи. *Economy and human-centrism: the modern foundation for human development.* Baltija Publishing. 2021. С. 138–142.
9. Огляд банківського сектору України, листопад 2023 р. *Національний банк України: офіційний вебсайт.* URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-listopad-2023-roku> (дата звернення 05.02.2024).
10. Онищенко Ю.І. Державні банки в структурі банківської системи України. *Економіка, фінанси, банківська справа та освіта: сучасні виклики та інновації: зб. матеріалів VII Міжн. наук.-практ. Інтернет-конф.* Одеса: ОНЕУ, 2022. С. 113-115. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/15349> (дата звернення: 10.02.2024).
11. Рейтинг надійних банків України 2023. *Forinsurer.* URL: <https://forinsurer.com/rating-banks> (дата звернення 05.02.2024).
12. Хуторна М. Е., Костогриз В. Г. Ефективність діяльності банків в умовах цифровізації. *Вісник Університету банківської справи.* 2020. № 2(38). С. 27–34. doi: [https://doi.org/10.18371/2221-755x2\(38\)2020219694](https://doi.org/10.18371/2221-755x2(38)2020219694).

References

1. Karcheva, G. (2020). Finansovyi stan bankiv Ukrainy v umovakh zahrozy svitovoi finansovo-ekonomichnoi kryzy [The financial condition of ukrainian banks in the face of the global financial and economic crisis threat]. *Efektivna ekonomika*, 3. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.9> [in Ukrainian].
2. Hakman, S. Ya. (2023). Rol derzhavnykh bankiv u zabezpechenni staloho rozvytku ekonomiky pid chas viiny [The role of state banks in ensuring the sustainable development of the economy during the war] *Mater. 5-oi mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii. Chernivtsi: Chernivets. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha* [in Ukrainian].
3. Hukaliuk, A. F., & Krupka, I. M. (2022). Vyklyky ta priorytetni napriamy rozvytku bankivskoho biznesu v umovakh voiennoi ahresii rosii [Challenges and priority areas of banking business development in the conditions of Russia's military aggression]. *Materialy IX Mizhnar. nauk.-prakt. int.-konf. Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Retrieved from https://lib.oa.edu.ua/files/funds/vudavnutstvo/Tezy_fin_systema_2022.pdf [in Ukrainian].
4. Hulei, A. I., Didenko, L. V., & Yasentiuk, A. S. (2022). Otsinka suchasnoho stanu finansovoho rynku Ukrainy ta vplyv na yoho rozvytok finansovykh tekhnolohii [Assessment of the current state of the financial market of Ukraine and its influence on the development of financial technologies]. *Zbirnyk naukovykh prats Derzhavnoho podatkovoho universytetu, 1*, 7–34. Retrieved from https://drive.google.com/file/d/11ae_bTsLgIo3MR-Qgbr7XSJ9dKpUntBD/view [in Ukrainian].
5. Zhyrii, K. (2022). Yak banky dopomahaiut vystoiaty ekonomitsi ta hromadianam u chasy viiny [How banks help the economy and citizens

- survive in times of war]. *Informatsiine Ahentstvo UNIAN*. Retrieved from <http://surl.li/mczbx> [in Ukrainian].
6. Kupchak, M. (2022). Kredytna diialnist bankiv v umovakh viiny [Credit activity of banks in conditions of war]. *Finansovyi biznes v Ukraini ta sviti: marketynhovi osoblyvosti ta zakonomirnosti: Materialy II Mizhnar. nauk.-prakt. int.-konf. Lviv: LNU imeni Ivana Franka*. (pp. 21-22). Retrieved from <https://econom.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022> [in Ukrainian].
 7. Mekhanizmy zabezpechennia efektyvnosti ta konkurentospromozhnosti bankivskoi systemy ta ekonomiky Ukrainy: monohrafiia [Mechanisms for ensuring the efficiency and competitiveness of the banking system and economy of Ukraine: a monograph]. (2019). H. T. Karcheva (Ed.). Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy» [in Ukrainian].
 8. Naumenkova, S.V., & Myshchenko, S.V. (2021). Problemy tsyfrovoy transformatsii bankivskoi systemy [Problems of digital transformation of the banking system.]. *Economy and human-centrism: the modern foundation for human development*. Baltija Publishing, 138–142 [in Ukrainian].
 9. Ohliad bankivskoho sektoru Ukrainy, lystopad 2023 r. [Overview of the banking sector of Ukraine, November 2023]. *Natsionalnyi bank Ukrainy: ofitsiyni vebseit*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-listopad-2023-roku> [in Ukrainian].
 10. Onyshchenko, Yu.I. (2022). Derzhavni banky v strukturi bankivskoi systemy Ukrainy [State banks in the structure of the banking system of Ukraine] *Ekonomika, finansy, bankivska sprava ta osvita: suchasni vyklyky ta innovatsii: zb. materialiv VII Mizhn. nauk.-prakt. Internet-konf.* (pp. 113-115). Odesa: ONEU. Retrieved from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/15349> [in Ukrainian].
 11. Reitynh nadiinykh bankiv Ukrainy 2023 [Rating of reliable banks of Ukraine 2023.] *Forinsurer*. Retrieved from <https://forinsurer.com/rating-banks> [in Ukrainian].

12. Khutorna, M. E., & Kostohryz, V. H. (2020). Efektyvnist diialnosti bankiv v umovakh tsyfrovizatsii [Effectiveness of banks in conditions of digitalization]. *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy*, 2(38), 27–34. doi: [https://doi.org/10.18371/2221-755x2\(38\)2020219694](https://doi.org/10.18371/2221-755x2(38)2020219694) [in Ukrainian].